Пише: Богдана Кољевић
петак, 01 јануар 2010 18:29

Национални идентитет у савременом свету

Идентитет, у чему се различите теорије и дефиниције слажу, на „макро нивоу“ представља нужан предуслов друштвеног поретка и стабилности у било којој, и свакој врсти заједнице, док на „микро нивоу“ одговара на питање „Ко смо?“

То је смисао у којем се национални идентитет данас поново налази у жижи светског интересовања.

Пробуђени из сопственог мита о либералном капитализму као "крају историје", праћеног замагљеним ликом "светског грађанина", западни интелектуални и политички кругови почели су не само да говоре о новом "повратку историји" (Kagan) [1] , већ и да поново озбиљно промишљају национално питање. У том духу, у Француској је пре неколико недеља отворена дебата о националном идентитету, која је мобилисала велики део француске јавности. Дебате у Енглеској, суседним земљама попут Румуније и Мађарске познате су у широј јавности, као и многа најновија истраживања расположења јавног мњења и грађана у западним земљама. Савремена Европа креће се у правцу преиспитивања политичких и вредносних праваца. Доба постглобализације, обележено све дубљим и видљивијим променама у односима политичке и друштвене моћи, на нов начин отворило је питање националног идентитета.

Али национални идентитет, у ствари, није ни сишао са дневног реда у протекле две деценије, он је само био ексклузивно резервисан за одређене народе, тако да су, рецимо, и сасвим парадигматично, идеје о глобализацији, демократији (о некој квази-демократији која се може и треба „експортовати“), затим идеје о плурализму, толеранцији, хуманитарним интервенцијама, ратовима за слободу и демократију (од Србије иРепублике Српске до Ирака и Авганистана), имале за циљ да прикрију да оно што је умногоме и у највећем броју случајева било посреди је остварење *америчког националног интереса*
који се интелектуално, медијски, политички, покушао представити као универзални интерес целокупног човечанства.
[2]
У ту сврху, требало је створити имагинарног либерално-индивидуалистички оријентисаног „грађанина света“, који би, полусвесно прихватајући наметнуту идеологију

материјализма и конзумеризма, типичну за потрошачко друштво, изгубио политички и вредносни компас, постајући скоро савршен објект манипулације и доминације. Тако се и идентитетско и културно у „добу слике“ и „добу појаве“ обликовало кроз квази-афирмацију индивидуалности специфичног неопрагматистичког материјализма.

Није само светска економска криза посведочила и у стварности потврдила крај овог пројекта, и транзицију из једнополарног у мултиполарни свет, иако су несумњиво то најтранспарентији показатељи које више нико озбиљан не доводи у питање. Свет 21-ог века је свет у настанку, рађање новог света и нових вредности. То је свет који сведочи да *политика не постоји без идентитета*. И да *идентитет не постоји без вредности*. То је свет који, дакле, сведочи, да аристотеловска блискост
политике и етике,
која је настављала да живи кроз различите облике у западној традицији, да употребим данас популаран израз - „нема алтернативу“. И да чувена Бизмаркова формула о
„
политици као уметности могућег“ свој израз налази у овом односу, који сведочи да свођене политике на технику и вештину испражњену од садржаја – некакву
трансисторијску, трансдемократску, трансидентитетску
произвољну праксу води у
политички и вредносни солипсизам.
Јер само
solus ipse
нема
идентитет
, будући да
идентитет
управо и увек упућује на другог, на заједницу, и на тај начин унутар себе увек већ подразумева стварни
плурализам.

То је смисао у којем је заједнички идентитет предуслов напретка заједнице, друштва и државе, и у којем се национални идентитет и држава узајамно прожимају. Утврђен национални идентитет је у том смислу и „меки“ предуслов за чланство у ЕУ, као савез националних држава. Зато је у Источној Европи био дуги низ година био толико познат и тачан слоган да је „пут за Европу пут националног ослобођења“. [3]

Политички идентитет је делатност која идентификује и конституише политичко тело и који представља снажан фактор политичког легитимитета у конституисаном политичком телу. У том смислу, политички легитимитет свој пуни капацитет доживљава постизањем ове конституционалне идентитетске равни, у пољу активне политичке динамике.

Европске вредности

Да политика без идентитета нема будућност – и да политичка заједница без идентитета у строгом смислу не постоји као политичка - данас најбоље, и сасвим убедљиво, показује случај Европске уније. Европска унија, као највећи мировни пројект у историји и транснационални савез свакако се не може и не треба потценити. Али оно што се, са развојем европске идеје показало је да економски, па чак и политички развој европских земаља, у правцу интеграције, није по себи довољан да би се на основу њега развио заједнички идентитет. [4] Од савеза који је најпре почео да функционише као економски савез, до пораста према јасније дефинисаном политичком савезу постало је јасно да политички савез не може да постоји без политичког идентитета на којем се заснива, да први произилази из другог, да се, у крајњој линији, без сагласја око тога шта чине и подразумевају *„европске вредности“* нема говора о „јединственом европском путу“, о Европи као живој стварности њених грађана.

У том правцу потребно је сагледати не само мишљења угледних европских стручњака о томе да „супердржава није категорија која одговара ЕУ“ и да је реч о „великој бирократији која не одговара многим демократским стандардима националних држава“ већ и покушаје да се кроз новине у тзв. „Лисабонском споразуму“ (који у ствари представља само скуп амандмана на Римски и Мастрихтски уговор), оснажи европска демократизација. Зато је ту реч о појачаној улози Европског парламента, затим могућности неке врсте референдума, као и могућности иступања из ЕУ, што су све *par excellence* демократски принципи.

С друге стране, а опет у сличном смислу утврђивања политичког идентитета, у европским круговима поново се покренула дебата да ли ће се као фундаменталне вредности Европе узети просветитељство или хришћанство. Данас су недоумице у том погледу враћене скоро на почетак. Два принципа, међутим, нарочито на терену политичке стварности, уопште не морају бити у нужној колизији, управо у смислу у којем се ум и вера имају другачије сфеределовања и важности, које могу бити у сагласности, пре свега када је реч о теми Европе као „културне и духовне реалности“.

О Републици Српској

Можда и није чудно да се све ово сасвим транспарентно приказује управо у стварности Републике Српске данас. Зато национални идентитет Републике Српске има будућност. Српска представља *par excellence* пример да начело „*Имај храбрости да се служиш сопственим умом* !“, баш као и одлучујуће вредности грађанског друштва - *слобода, једнакост, равноправност и демократија* - могу и иду *у корак са савременом идејом националног идентитета* . Или, Кантовим речима: „просветитељство није захтевало ништа друго него слободу човека, и то ону слободу коју својим здравим разумом може употребити у свим деловима јавног живота.“

Жива стварност Републике Српске, која изражава вољу њеног народа, је *српска* и *грађанска* опција, штавише српска опција у овом случају јесте грађанска и обратно. То је темељ њене унутрашње снаге и вредносног система, темељ њене непоречиве *реалности* као и путоказ за њену *будућност* .

То је и разлог због чега инсистирање на изменама Дејтонског споразума у правцу јачања централизоване власти, и у смеру укидања надлежности ентитета, (док се другде врши децентрализација), представља довођење у питање демократије и воље народа Републике Српске.

Као једина самоодржива у БиХ (јер ни Федерација као ни БиХ то нису), Република Српска је *самоодржива* не само зато је економски самостална и супериорна, него, и можда најпре зато што има јасан пут и изражава вољу народа који у њој живи.

Демократски темељи националног идентитета Републике Српске изражени су и у њеним многоструким настојањима да се оствари равноправност и суживот, мирна коегзистенција унутар БиХ, заснована на начелима слободе и једнакости.Али догађаји протеклих месеци, нарочито са насилним и вештачким покушајима прекрајања Дејтонског мировног споразума и наметањем насилног решења, демантовали су сваку наду да су ово и циљеви других. Питање угрожавања темеља Дејтонског споразума стоји у непосредној вези са угрожавањем српског националног идентитета. А свака подршка која у овом тренутку долази муслиманској страни непосредна је подршка идеји

доминације
, избор да се стане на страну оних који теже да доминирају спрамоних који теже слободи и равноправности, избор неевропских спрам европских принципа.

Република Српска и европске вредности

Национални идентитет Републике Српске битно је европски идентитет, а њене вредности европске вредности. Идентитет у РС саприпадан и саобразан у исти мах и најбољој просветитељској европској традицији, као и хришћанској европској традицији баш као што је – и не мање важно – такође и идентитет који одговара „принципу реалности“, тј. и са прагматичног становишта (оног што се на Западу најчешће назива „*re ality check*
“), у потпуности се показује као савремен и стваран.

Политички, историјски и културни фактори формирања српског националног идентитета у Републици Српској у потпуности су компатибилни како са европским старогрчким одређењем идентитета - код Платона и Аристотела - где се појам идентитета везује за заједничко порекло припадника једне политичке заједнице и за осећања *пријатељства* и *љубави* међу грађанима који тај идентитет деле (грчки појам *tau tote*
s
и латински еквивалент
identita
s
), тако и на проширени појам историјског идентитета на темељу којег су се појавила савремена одређења и идеја да се „политика најприје, нарочито у прелазним раздобљима, састоји од дефинисања идентитета.“
[5]

Насупрот томе, јаловост, нереалност и неевропски карактер фундаментално нерационалног покушаја да се ни из чега створи некакав „*идентитет БиХ у транзицији*“, некакав транзициони идентитет „Босанаца“ - који би потом требало да прерасте у перманентни, и пређе из променљиве у константу, уништавајући
плурализам
,
мултикултурализам
и
демократију

- од почетка је био осуђен на неуспех. Један од основних разлога зашто је БиХ нефункционална и неодржива држава, зашто је то држава без будућности, лежи у чињеници да је реч о политичкој заједници без идентитета, о држави која нема ниједан заједнички датум. „Босанаца“ нема и стварање лажне и непостојеће „бошњачке нације“ није успело управо стога што је ту пре свега била реч о *процесу дезидентификације*. Срби у Републици Српској нису „Босанци“ и никада то неће бити.

Покушај стварања насилног, вештачког и сасвим произвољног квази-идентитета некаквих „Босанаца“ у противречности је са европским духом – који карактерише различитост, другост и плурализам у културном, духовном и „обичајносном“ смислу и контексту. То је, дакле, супротно од Европи иманентног *factum pluralitas* уграђеног у саме темеље њене историје.

Када се ово доведе у везу са чињеницом да се мисао о „европском идентитету“ уобличавала, и да се и даље уобличава не као мисао о апстрактној хомогености која поништава разлике – и да то не може бити адекватан одговор на било који локални или глобални облик хантингтонског „сукоба цивилизација“ – него као облик у којем је *и грађанско и национално очувано*, где је богатство различитости вредност до које се држи, и то управо у смислу у којем је такав приступ нераскидиво повезан са стварном демократијом – онда је јасно да ставови Републике Српске, као израз воље њеног народа, одговарају управо овом правцу. То је такође смисао у којем национални идентитет није само политичко него и културно и духовно питање српског народа. А Република Српска јесте културна и духовна реалност српског народа.

Демократски карактер националног идентитета Српске показује се у њеном русоовском моделу, исказаном не само захваљујући њеној величини (Русо, демократија успева најбоље у мањим заједницама), већ и кроз живу стварност „друштвеног уговора“ између народа и његових политичких представника - кроз стварност идеја слободе, правде, дијалога, отворености, сарадње. Демократија се „не може увозити“, једина стварна демократија је демократија „одоздо“, која потиче из народа, из политичке самосвести, учествовања и политичког одлучивања о будућности.

У 14 година њеног постојања, Република Српска изграђена је као демократска заједница самосвесних европских грађана. Таква демократија најуже је везана за слободу, за коју Русо пише: „одрећи се слободе, значи одрећи се свог људског достојанства, па чак се одрећи и својих обавеза.“

Многобројни теоретичари већ су указали на то да ће будућност Европе бити дефинисана демократијом – или недостатцима демократије – у њој. То значи да ће, у извесном смислу, пројекат Европске уније имати будућност у оној мери у којој се приближи појму Европе, и колико успе у напретку и побољшању сопствене демократије.

Демократија и плурализам, дакле, срж је европске духовности и темељне европске вредности. У том духу, пре 15 година, Жак Делор је рекао да - „уколико због постизања јединства морамо избрисати разлике међународима Уније она ће престати да буде европска.“, баш као што је и један Митеран бранио Европу „у којој ће се сви држати својих обичаја и свог идентитета.“ Данас, можемо рећи да је, у битном смислу, питање да ли ће Европа наћи заједнички језик са Русију, уз очување а не брисање њихових разлика, питање које ће умногоме одредити будућу политику - и светску политику у целини.

Сабирање националног идентитета

Шта је учињено? Република Српска данас је јача него икад; РС је самоодржива, економски самостална, политички стабилна, национално и политички самосвесна, модерна и европска – то је Република Српска која је створена. Њен национални идентитет је идеја, вредност и жива стварност, као и њена демократија, показатељ да се, као што је говорио Скерлић, од „демократије може направити жива стварност“ а да се „људи могу уздићи до свести о слободи“. То је жива историја садашњости и будућности Републике Српске од њеног стварања.

Шта чинити? У времену које долази, за Републику Српску је важно:

(1) јачање њених институција, као темеља демократије, јачање демократију кроз коју се изражава и њен национални идентитет.

Један од начина да се ово учини је и да унутрашња веза која постоји између Републике Српске и њених грађана буде још видљивија и снажнија – и да се о свим важним питањима који одређују будућност пита народ на референдуму (референдум је *par*

excellence
израз демократије). Ако се и даље буде покушавала оспорити легитимност и легалност Републике Српске - тако што ће се на различите начине стављати у питање и њена ентитетска аутономност и идентитет њених грађана - онда слободно опредељивање грађана Републике Српске на референдуму је не само легитиман и демократски начин политичког деловања већ и неопходан начин зарад очувања националног идентитета и стечених права. (Такође, у сличном контексту, Република Српска треба да ради на јачању политичких установа и владавине права и политичких представништава.). Стабилизација демократских институција и напредак у развоју грађанског друштва.

(2) Друго, РС треба да јача културне везе и сарадњу са Републиком Србијом, али и да развија и унапређује сопствену културну делатност као израз очувања и утемељења националног идентитета као живе стварности. У том смислу, такође имати у виду факторе који су по Хобсбауму одлучујући за настанак националних држава: жива историјска повезаност са државом, постојање компактне културне елите, националне културе и језика, и доказана способност и виталност за ослобођење од стране доминације. [6]

(3) Треће, Република Српска није никаква „српска дијаспора“ – то је аутохтоно српско становништво. То је нешто што је стално потребно наглашавати и потврђивати у стварности. Поништавање грађанског субјективитета у РС једнако је уништавању националне баштине и обичајности, као и покушају разградње егзистенцијалне и институционалне основе српског народа.

(4) Четврто, РС треба да иде у корак са развојем модерних технологија и улаже у развој науке, образовање и обуку стручних кадрова. Инсистирање на креативности и инвентивности као предуслова савременог и модерног развоја РС. Да „самоизградња“ буде национална навика – из ње произилазе и иницијативе, креативност и квалитет друштвеног дискурса. Да до изражаја дође стваралачки потенцијал сваког појединца. Имати у виду у том смислу да одлике идентитета имају социокултурну, територијалну али темпоралну компоненту, и да идентитет увек представља синтезу динамичке и статичке димензије своје егзистенције.

(5) Пето, национална солидарност. Заједнички задатак српског народа данас је да се окупи око будућности националног идентитета Републике Српске. У том смислу, врло је важно и чување међустраначког консензуса о стратешким питањима, одбране националног идентитета, права и слободе грађана, као и социјалне стабилности, консензуса који постоји у свим савременим демократијама.

На страни Републике Српске данас су и реалност и европске вредности, и национална традиција и култура, и истина, морал и слобода. [7]

Сабирање српског националног идентитета, национална самосвест Срба као да је, са упокојењем узвишеног и незамењивог патријарха српског Павла, показала врлину и моралност, показала како доживљава сопствени идентитет и шта су његови темељи. Испраћај патријарха Павла живо је сведочанство дубине, снаге и потенцијала српског националног идентитета. Такође је сведочанство да су етичке категорије и морал жива стварност српског народа. Као и много пута у историји, ова врста духовности и данас није само израз хомогености него и показивање правца у којем је потребно ићи. У овом тренутку тај правац изгледа да најбоље следи управо Република Српска. Будућност српског националног идентитета почиње и ствара се у Републици Српској.

(Текст обраћања на научном скупу "Република Српска: стање и перспективе" у организацији Центра за националну стратегију из Београда, 11. децембар 2009)

---

[1] Kagan, R. *The Return of History and The End of Dreams*, Vintage, 2009.

[2] Кољевић, Б. “Косово и Европска унија: питања идентитета и демократије”, *Нова српска политичка мисао*
, vol.XVI (2008), no.1-2.

[3] Pollack, D. 2004.

[4] С тиме с слаже чак и Eriksen. Видети Eriksen, T. *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2004.

[5] Ceruti, F. 2006.

[6] Hobsbaum, E. 1996.

[7] Република Српска данас на најбољи начин сведочи сасвим другачију слику од представе о страшним „балканским варварима“, кроз коју је у протеклим деценијама стигматизован цели српски народ (начином који је Весна Голсворти назвала, и увела као нов теоријски појам„ *империјализам имагинације*“, указујући истовремено на начин како се врши *културна колонизација*. Ту су Срби приказани кроз лик детета које није у стању да се брине о себи, о којем је потребно „бринути“ и над којим је потребно „старатељство“. Није ни чудо онда колико љути српско „просветитељство“. Goldsworthy, V. (1998) i Goldsworthy, V. (2005).